

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
„ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ”
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК

ГОРДІЙЧУК АНЖЕЛА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 633.1:339.564

**ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНИХ РЕСУРСІВ ЗЕРНА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

Спеціальність 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному науковому центрі „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент,
заслужений економіст України
Фесина Анатолій Антонович,
ННЦ „Інститут аграрної економіки” УААН
заступник завідуючого відділом ЗЕЗ

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Худолій Любов Михайлівна,
Приватний вищий навчальний заклад
„Європейський університет”,
завідувач кафедри фінансів

кандидат економічних наук, доцент
Діброва Лариса Василівна,
Національний аграрний університет
Кабінету Міністрів України,
доцент кафедри світового сільського
господарства і ЗЕД

Провідна установа: Державний агроекологічний університет
Міністерства аграрної політики, м. Житомир

Захист відбудеться „27” вересня 2005 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.350.01 у Національному науковому центрі „Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680 м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, 3-й поверх, конференц-зал, к. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680 м. Київ, МСП, вул. Героїв оборони, 10, 2-й поверх, к. 212.

Автореферат розісланий „25” серпня 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В. А. Пулім

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси в аграрній сфері, особливо після 1999 року, суттєво вплинули на механізм формування та використання зернових ресурсів сільськогосподарських підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Такі процеси вимагають наукового аналізу та теоретичного обґрунтування деяких положень, пов'язаних із формуванням експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах та їх просуванням на світові ринки. Крім того, дослідження зумовлено необхідністю зміцнення основ ринкового механізму, підвищення ефективності функціонування зерновиробництва, вдосконалення внутрішньої та зовнішньої торгівлі зерном, що є головними факторами економічного та соціального розвитку аграрної економіки.

Все це зумовлює пошук нових шляхів управління ринковою економікою і особливо ринком зерна, основною функцією якого є забезпечення стабільності аграрного виробництва та стійкості торговельних відносин за умови застосування механізму регулювання експортно-імпортних операцій із зерновим збіжжям. Завдання дослідження зводиться до надання пропозицій щодо створення прозорого ринку зерна, встановлення паритетних ринкових відносин. При формуванні експортних ресурсів, нових ринкових зовнішньоекономічних відносин важливо реалізовувати принципи зовнішньої торгівлі, що передбачені Світовою організацією торгівлі (СОТ). Усе це невід'ємно пов'язано з удосконаленням правових відносин на внутрішньому ринку та при виході на світові ринки. Багато невирішених проблем є у сфері взаємовідносин сільськогосподарських підприємств з партнерами на внутрішньому ринку. Має місце падіння ефективності зернового виробництва при зростанні його обсягів, ігнорування балансового методу при визначенні внутрішніх потреб та перспектив розвитку зернового господарства, що призводить до завищення або заниження обсягів експорту зерна.

Значний внесок у теорію і практику організації зернового господарства, стратегію і тактику збалансованого розвитку зернового ринку, формування експортних ресурсів зерна та просування їх на зовнішні ринки зробили такі вчені як В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, М.Я. Дем'яненко, Л.В. Діброва, О.В. Крисальний, А.М. Кандиба, С.М. Кваша, І.В. Кобута, М.І. Кісіль, І.І. Лукінов, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.М. Онищенко, Ю.М. Пахомов, Л.М. Худолій та ін.

Проте залишаються малодослідженими експортно-імпортна політика на ринку зерна, вплив чинників різного рівня на неї, нові тенденції на цьому ринку, що пов'язані з глобалізацією світових торговельних відносин. Зберігається непрозорість обороту зерна в регіональному розрізі, що призводить до втрати доходів сільськогосподарських підприємств. Вимагають доопрацювання методи захисту товаровиробників та механізми державної підтримки зернового виробництва.

Вище наведені міркування зумовили актуальність вибраної теми дослідження, визначили постановку мети, структуру та логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи є складовою частиною науково-дослідної роботи Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" Української академії аграрних наук "Теоретичні положення і принципи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків в системі аграрної політики". (Реєстраційний номер 019U017162, дата реєстрації 16.02.01 р.) Автор брала участь у розробці регіональної програми розвитку зернового господарства в Київській області на 2001–2015 рр. (підрозділ „Формування експортного потенціалу”).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо нарощування виробництва зерна та його експортних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах і пошук шляхів підвищення ефективності їх використання.

Для досягнення мети в дисертаційній роботі були поставлені такі завдання:

- узагальнити теоретичні основи ринкової економіки та зовнішньої торгівлі, проаналізувати правову базу функціонування національного ринку зерна та здійснення експортно-імпортних операцій з ним;
- визначити економічну сутність процесу формування експортних ресурсів зерна та їх роль у

- торговельному обороті та економіці сільськогосподарських підприємств;
- проаналізувати історичний досвід формування експортних ресурсів зерна та тенденції у світовій торгівлі зерном;
  - дати оцінку сучасного стану, динаміки виробництва зерна, формування експортних ресурсів та розвитку експортно-імпорتنних операцій з зерном в Україні за період 1990–2004 років;
  - визначити фактори впливу мікро- та макроекономічного рівнів на розвиток зовнішньої торгівлі зерном;
  - визначити шляхи подальшого розвитку зернової галузі, оптимізації обсягів експортних ресурсів на основі регіональних і державних механізмів регулювання та стимулювання експортно-імпорتنних операцій;
  - надати пропозиції щодо посилення захисту інтересів сільськогосподарських підприємств на ринку зерна та заходів щодо посилення мотивації праці;
  - запропонувати організаційну модель формування експортних ресурсів зерна в об'єднаннях сільськогосподарських підприємств та підвищення ефективності зовнішньої торгівлі зерном і продуктами його переробки.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин сільськогосподарських підприємств різних організаційних форм з іншими суб'єктами ринку зерна (заготівельними підприємствами ДАК „Хліб України”, трейдерами, відповідними державними органами влади) у процесі формування та реалізації експортних ресурсів зерна. Поглиблені дослідження проводились на матеріалах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств різних форм власності Київської області.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти формування експортних ресурсів зерна, механізму здійснення та інструментів регулювання експортно-імпорتنних операцій із зерном.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної теорії та наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем формування експортних ресурсів зерна, функціонування внутрішнього та світового ринку зерна, регулювання експортно-імпорتنних операцій та ролі держави у підтримці національного ринку зерна. Дослідження визначених вище проблем проводилося з врахуванням посилення глобалізаційних процесів і приєднання до СОТ.

У процесі дослідження використані такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний, системного аналізу і синтезу (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); статистико-економічний (для аналізу стану і динаміки розвитку виробництва та формування експортних ресурсів зерна), статистичних групувань, кореляційно-регресійний (для дослідження впливу валового виробництва зерна та експортної ціни на обсяги експорту зерна). При дослідженні ефективності виробництва зерна використано методи монографічного й аналітичного групувань та графічного зіставлення. При визначенні прогнозних параметрів щодо обсягу виробництва зерна, ціни його реалізації на внутрішньому ринку, формуванні експортних зернових ресурсів застосовувались розрахунково-нормативний та балансовий методи. Відпрацювання пропозицій щодо економічних важелів ефективного функціонування ринку зерна проводилось абстрактно-логічним та монографічним методами, а також застосовувались методи анкетування та експертних оцінок.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження були законодавчі акти, нормативні та інструктивні матеріали з питань зовнішньоторговельної діяльності АПК, офіційні статистичні матеріали, звіти та оперативні матеріали Міністерства аграрної політики України, Державної митної служби України та публікації наукових установ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні та розробці пропозицій щодо формування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах.

Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

Вперше:

- обґрунтовано нові положення формування експортних ресурсів зерна, які ґрунтуються на державній підтримці експорту, розвитку інфраструктури зернового ринку, а також на стимулюючих заходах регіонів, серед яких – створення спеціалізованих зон експортного зернового виробництва з визначенням для них необхідних обсягів виробництва та цін;
- запропоновано нову організаційну модель формування експортних ресурсів зерна в об'єднаннях сільськогосподарських підприємств, яка передбачає модернізацію виробництва, впровадження нових технологій, підвищення ефективності реалізації виробленої продукції та економічний захист товаровиробників зерна;

Уточнено:

- сутність поняття „формування експортних ресурсів зерна” як економічного процесу, що включає в себе: виробництво певної якості та виду зернових; встановлення обсягів експорту зерна на основі балансового методу визначення внутрішнього попиту і пропозиції зернових; визначення структури та напрямів здійснення експорту зернових; державну підтримку експорту зерна товаровиробниками.

Дістали подальшого розвитку:

- економічні заходи щодо формування експортних ресурсів, гнучкої цінової політики, заставних цін, механізму інтервенційного регулювання, удосконалення внутрішньої та зовнішньої торгівлі зерном, спрощення процедур оформлення документів на митниці під час експорту;
- пропозиції щодо поліпшення економічного стану працівників сільськогосподарських підприємств через підвищення питомої ваги оплати праці в собівартості зернових з 10% до 20% за рахунок впровадження нових технологій їх вирощування;
- пропозиції щодо комплексної програми розвитку зернового виробництва Київської області (підвищення культури землеробства, прогноз експортних ресурсів на перспективу);

Практичне значення одержаних результатів. Розроблено пропозиції щодо подальшого реформування і розвитку зовнішньоторговельних відносин України, що спрямовані на стабілізацію та підвищення ефективності зернового виробництва, розв'язання за його рахунок значної частини економічних проблем АПК. Виявлено резерви для матеріально-технічного оновлення галузі, запропоновано перехід на ресурсозберігаючі технології, які підвищують конкурентоспроможність зерна та зернової продукції України.

Рекомендації щодо виробництва та формування експортних ресурсів зерна, створення спеціалізованих експортних зон у регіонах, посилення економічного захисту сільськогосподарських товаровиробників впроваджуються в сільськогосподарських підприємствах Згурівського, Яготинського та Переяслав-Хмельницького районів (довідка Головного управління сільського господарства і продовольства Київської обласної державної адміністрації). Пропозиції щодо вдосконалення механізму регулювання ринку зерна на регіональному рівні використовуються в Яготинському районі Київської області (довідка Управління сільського господарства Яготинської райдержадміністрації № 5 від 18 травня 2005 р.). Рекомендації щодо посилення конкурентоспроможності виробництва зерна та формування товарних ресурсів, захисту сільськогосподарських товаровиробників впроваджуються у ТОВ “Нива” Яготинського району Київської області (довідка № 21 від 25 червня 2005 р.).

Особистий внесок автора. Викладені в дисертації наукові результати та узагальнення, пропозиції і рекомендації щодо нарощування експортних ресурсів, раціонального їх використання та регулювання експортно-імпортних операцій є особистими розробками автора.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були в 2004 році схвалені на засіданні відділення соціального розвитку села і аграрної політики Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки” УААН, а також доповідались на науково-практичній конференції молодих вчених (2001 р., м. Київ, Інститут аграрної економіки), Міжвузівській аспірантській науковій конференції „Шляхи підвищення ефективності використання виробничого і економічного потенціалу АПК України” (м. Умань, УДАА, 30.01.2002 р.), на науково-практичних конференціях у Харківському та Луганському аграрних університетах з проблем стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку АПК України (2001–2005 рр.).

Публікації. Основні наукові положення та висновки дисертації опубліковані в 7 наукових працях загальним обсягом 2,08 друкованого аркуша, з них 4 – у фахових виданнях ВАК України.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел (150 найменувань). Вона містить 31 таблицю, 9 рисунків і 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 177 сторінок комп'ютерного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** визначено актуальність теми дисертації, мету і завдання дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та подано відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі „**Теоретичні основи формування експортних ресурсів зерна в АПК України**” розглянуто теоретичні концепції формування та функціонування ринку та їх впровадження в системі АПК України, економічні засади формування експортних ресурсів, досвід світового регулювання експортно-імпортних операцій із зерновим збіжжям та можливості його використання в умовах України.

На підставі проведеного дослідження встановлено, що розвиток ринкових відносин в Україні визначає необхідність оптимізації зернової пропозиції і на цій основі формування відповідних експортних ресурсів зерна в державі та її регіонах.

Аналіз концептуальних положень формування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах свідчить, що обсяги цих ресурсів зумовлюються технологічним рівнем організації сільськогосподарського виробництва, а також системою економічних товарно-грошових відносин між усіма суб'єктами ринку. Формування зернової пропозиції і експортних ресурсів зерна, роль та місце держави в цьому процесі автор визначає як основоположні чинники зовнішньоторговельної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Формування експортного потенціалу відбувається під впливом чинників, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням виробництва зерна, системою оподаткування, відносин зі споживачами на різних рівнях – регіональному, національному, світовому.

Дослідженням встановлено, що рівновага зовнішньої торгівлі досягається за допомогою двох взаємопротилежних напрямів. Перший з них базується на принципах вільної торгівлі, другий – на принципах протекціонізму, що передбачає захист внутрішнього ринку та підтримку експортної торгівлі з боку держави. Відповідно до цих напрямів у сучасних умовах поряд з принципами вільної торгівлі країни впроваджують механізми регулювання експортно-імпортних операцій, в основу яких покладено митні тарифи, акцизи, квоти, податки та інші регулюючі інструменти. В Україні в період 1992–1995 років, дотримуючись режиму вільної торгівлі, впроваджувалась політика лібералізації експортно-імпортних операцій. Починаючи з 1995 року, Україна послідовно здійснювала політику обмеження доступу на внутрішній ринок зерна та зернопродукції. Застосування елементів протекціонізму сприяло обмеженню імпорту та створювало певні пільгові умови для вітчизняних товаровиробників.

Протягом 1997–2002 рр. у країні не було сформовано раціональної політики на ринку зерна, яка б передбачала структуру експорту та імпорту, механізм регулювання та стимулювання експортно-імпортних операцій, шляхи захисту національних товаровиробників. Це призвело до нестабільності у формуванні експортних ресурсів зерна. Негативно впливали на розвиток міжнародної торгівлі зерном нетарифні обмеження такі як квоти, ліцензії тощо. Вони призводили до подорожчання товару через введення додаткових перешкод у вигляді обмежень за кількістю, цінами або технічними характеристиками товару. Крім того, нетарифні бар'єри менш прозорі порівняно з митом, що обумовлювало значну невизначеність у експортно-імпортних операціях.

Особливо багато дискусій, як показало дослідження, виникає навколо податку на додану вартість при здійсненні експортних операцій. Цей податок окремі дослідники відносять до розряду вдалого механізму усунення тіньового обороту, проте в процесі його повернення зберігаються умови для зловживань.

В Україні, незважаючи на наявність законодавчих актів, механізм регулювання ринку зерна на основі заставних цін і інтервенційних операцій із зерном у 2002–2003 роках фактично не

працював через відсутність належної економічної бази та збереження попередніх схем експорту зерна, які відстоювали зарубіжні трейдери. В результаті цього регіональні ринки зерна виявились недостатньо керованими, а сільськогосподарські товаровиробники відсторонені від зовнішньоекономічної діяльності. В 2004 році відбулися певні зрушення в механізмі державних закупівель зерна, але влітку 2005 року відмічався певний дисбаланс на ринку зерна через значні його перехідні запаси. Дослідженням установлені серйозні прорахунки у формуванні інфраструктури регіональних ринків. Потрібна система додаткових заходів, яка б регулювала діяльність оптових регіональних ринків зерна. До цього часу в ринковій інфраструктурі не знайшли належного місця кооперативні агроторгові дома. Більшість із них функціонують як комерційні структури, інтереси яких не пов'язані з інтересами сільськогосподарських товаровиробників. Такий дієвий механізм державної підтримки як пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників недостатньо забезпечений фінансовими ресурсами і тому не зміг суттєво вплинути на розвиток сільськогосподарського виробництва.

Враховуючи вищенаведене, слід зазначити, що в кінці XX ст. і на початку XXI ст. в Україні не склався дієвий ринковий механізм, а заходи державного регулювання були недосконалі та не мали суттєвої економічної бази, а відтак все це не сприяло розширенню експортного потенціалу зерна в Україні.

У другому розділі „**Формування експортних ресурсів та розвиток зовнішньої торгівлі зерном в Україні**” проаналізовано тенденції виробництва та формування експортних ресурсів зерна, вплив мікро- та макроекономічних факторів на ці процеси, розвиток та умови здійснення експортно-імпортних операцій із зерном.

В Україні з 1996 по 2003 рік спостерігався спад виробництва валової сільськогосподарської продукції, в 2004 році ця тенденція змінилась на певне зростання виробництва валової продукції сільського господарства в цілому, а також продукції рослинництва, в тому числі зернових. Виробництво зернової продукції відзначається нестабільністю розвитку, найвищі показники якого були досягнуті в 1995, 2001, 2002 та 2004 роках, про що свідчать дані таблиці 1. Відповідно найбільш значні темпи росту валової зернової продукції відмічались у 1997 році – 142%, 2001 – 161,1%, 2004 рік – 174,7%, а найвищі темпи росту продукції рослинництва були в 2000 році – 121,7%, 2001 – 112,5%, 2004 році – 133,5%.

Таблиця 1

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства в Україні
(у порівняльних цінах 2000 р., млрд грн) *

Показники	Роки									
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Продукція сільського господарства	67,8	61,4	60,3	54,5	50,7	55,7	61,4	62,1	55,2	66,25
2. Продукція рослинництва	38,4	35,0	37,1	30,7	27,6	33,6	37,8	37,2	31,9	42,6
- у т. ч. зернові	14,2	10,7	15,2	11,5	10,4	10,8	17,4	16,9	10,5	18,35
Темпи росту виробництва рослинництва, %	-	91,2	106,0	82,8	89,9	121,7	112,5	98,4	85,7	133,5
Темпи росту виробництва зернових, %	-	75,3	142,0	75,6	90,4	103,8	161,1	97,2	62,13	174,7

*За даними Держкомстату, Мінагрополітики України.

Обсяги виробництва зерна в 1995, 1997 та 2001–2002 роках становили 35,5–40 млн тонн зерна, включаючи кукурудзу, а в 2004 році цей показник зріс до 41,8 млн тонн (табл. 2). Дослідженням встановлено, що ріст зумовлювався сприятливими кліматичними умовами на фоні низького технологічного рівня виробництва та якості насінневого матеріалу, недостатнього захисту рослин.

Таблиця 2

Обсяги і структура виробництва зерна в Україні (млн тонн) *

Показники	Роки									
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Зернові культури - господарства усіх категорій	33,9	24,6	35,5	26,5	24,6	24,4	39,7	38,8	20,2	41,8
- сільськогосподарські підприємства	31,2	22,0	32,1	23,8	21,6	19,9	31,7	29,5	14,6	31,7
- в т. ч. селянські (фермерські господарства)	0,5	0,3	0,7	0,5	0,7	1,3	3,2	3,5	-	4,15
- господарства населення	2,2	2,3	2,7	2,2	2,3	3,2	4,8	5,8	5,6	10,1
2. Зернові, всього %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- сільськогосподарські підприємства, %	94,2	90,0	90,6	90,0	88,1	81,5	80,0	76,0	70,0	75,8
- господарства населення, %	5,8	10,0	9,4	10,0	11,9	18,5	20,0	24,0	30,0	24,2

* За даними Держкомстату України.

Зростання урожайності зернових культур при низькому технологічному рівні, зумовлювало відносно низьку собівартість продукції, що сприяло підвищенню інтересу у світових трейдерів до українського зерна та його закупівлі. У 2000–2003 роках відмічався значний спад обсягів виробництва зерна через несприятливі природно-кліматичні умови, що й спричинило необхідність імпорту при досить високій цінній кон'юнктурі зерна на світовому ринку.

Навіть найвищі врожаї цих років, не є максимальними для України. За умови переходу на прогресивні технології можливо активізувати використання природної родючості і забезпечити бажані стабільні результати. Досягнуті в 1997, 2001 та 2004 роках показники продуктивності землі не в усіх господарствах відповідають їх потенційним можливостям. Урожайність сільськогосподарських культур залишається низькою, у більшості сільськогосподарських підприємств ще не створено об'єктивних економічних передумов для забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції для формування експортного потенціалу, який би відповідав за якісними показниками вимогам світового ринку.

Дані наведені в таблиці 3 свідчать, що при виробництві 38,8 млн тонн зерна в 2002/2003 МР його було експортовано найбільше за всі роки незалежності України – 10,5 млн тонн. Характерно, що в 2002/2003 МР експорт був у 4 рази більшим, ніж у 1990 р., коли валове виробництво його становило 51 млн тонн, а загальна пропозиція – 73,2 млн тонн, що в 1,3 рази більше, ніж у 2002/2003 МР – 43,2 млн тонн.

Збільшення експорту зерна в 2002/2003 МР зумовлено не перевиробництвом його, а, як вже зазначалося, скороченням витрат на корми та невеликим збільшенням перехідних запасів зерна на початок 2003/2004 МР проти попереднього року на 2,1 млн тонн. В умовах 2002/2003 МР доцільно було б формувати державні резерви зернових, а не надавати пріоритет експорту. При цьому повна інформація щодо якості зерна, реалізованого товаровиробниками України та зернотрейдерами, відсутня. Крім того, відомі випадки, коли продукція вищої якості експортувалася за ціною нижчою,

ніж менш якісна продукція. Наведені баланси зерна свідчать про нестабільність виробництва зерна та відсутність раціональної політики щодо його використання.

Таблиця 3

Баланс ринкового попиту і пропозиції зерна, тис. тонн*

Показники	Маркетингові роки			2003/2004 до 2001/2002 (-,+)
	2001/2002	2002/2003	2003/2004	
Загальна пропозиція, у т. ч.:	41204	43227	29658	-11546
- початкові запаси	1368	3760	5873	4505
- виробництво (у вазі після доробки)	39706	38804	20234	-19472
- імпорт	663	663	3551	2888
Загальний попит	37444	37354	26779	-10575
У тому числі використано на:				
- корми	14860	13470	11100	-3760
- насіння	3970	3950	3900	-70
- переробку на нехарчові цілі	750	780	675	-75
- експорт	8984	10579	2754	-6230
- споживання населенням	8420	8100	7900	-520
- втрати	460	475	450	-10
Запаси на кінець року	3760	5873	2879	-881
Коефіцієнт співвідношення кінцевих запасів до загального попиту	10,0	15,7	10,7	0,7

*Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції і продовольства. Зб. – К: ІАЕ УААН. – 2004 – Вип. 2.

Розрахунки показали, що після двох урожайних (2001 і 2002 роки), навіть з урахуванням експорту, в Україні мала залишатися достатня кількість зерна для продовольчого ринку. Проте відсутність дієвих механізмів, які б забезпечували збалансування продовольчих ресурсів і регуляторний вплив на ці процеси з боку держави, призвели до серйозних недоліків у формуванні та використанні державного резерву продовольчого зерна. У 2003 році Україна вперше імпортувала значну кількість пшениці, жита, борошна, і це в той час, коли в 2002 році експортувала пшениці 8,3 млн тонн у середньому по ціні 82,2 дол. США за 1 тонну. Втрати лише на різниці в цінах по імпортованій у 2003 р. та експортованій у 2002 р. пшениці становили 214,4 млн дол. США. На внутрішньому ринку в 2002 р. пшениця скуповувалась у товаровиробників за 311 грн за 1 тонну, через що потенційні втрати доходів товаровиробників обчислюються в 1 млрд грн.

Слід зазначити, що обсяги експорту та імпорту суттєво зросли в 2002 р. Загальний експортно-імпортний оборот зерна і зернопродукції в 2002 році досяг 1017,4 млн дол. США. Дослідженням встановлено, що зерно і продукти його переробки становлять понад 50% всього аграрного експорту України. Питома вага всієї сільськогосподарської продукції в загальному експорті останніми роками складає 10–14%, у той час як у Польщі – 25%, Франції, Німеччині та США – 49–53%. Наведені дані орієнтують АПК України на суттєве збільшення експортного потенціалу.

Відсутність балансового підходу до використання зернових ресурсів у країні спричинила різке скорочення продажу господарствами зерна переробним підприємствам, що, в свою чергу, призвело до нестачі продовольчих ресурсів в окремих регіонах та необхідності імпортних закупівель. Комерційні структури, як основний канал закупівель зерна у товаровиробників, експортують переважну більшість зернової продукції.

Динаміку експорту й імпорту зерна та продуктів його переробки за 1999–2004 роки наведено на рисунку 1.

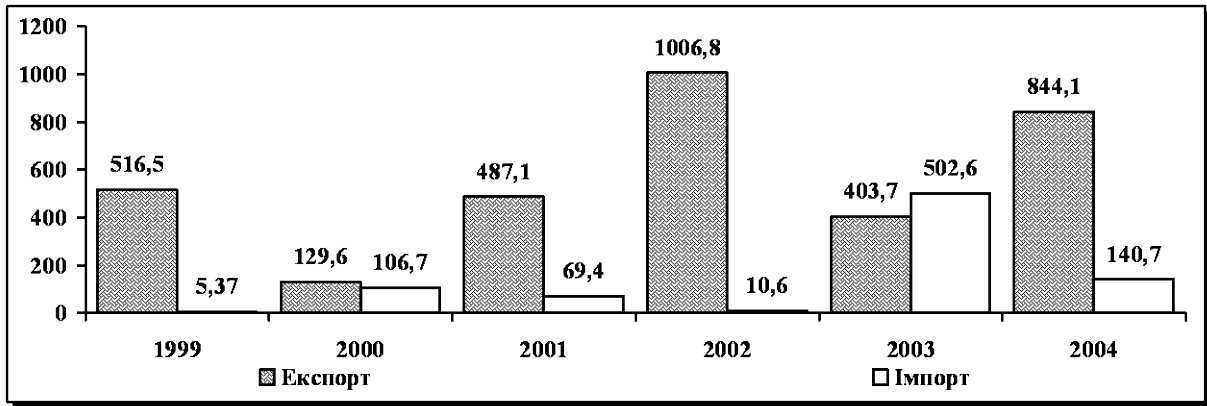

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту зерна і зернопродукції в Україні, млн дол. США

Тенденції виробництва зерна в Україні та Київській області, частку його експорту в валових зборах можна простежити за даними, що наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Виробництво та експорт зерна в Україні та Київській області *

Показники	Роки				
	2000	2001	2002	2003	2004
1. Виробництво зерна, тис. т:					
- Україна	24 459,0	39 706,0	38 804,3	20 220,4	41 800
- Київська область	1 431,0	1 662,0	1 848,0	1 368,5	2 314,0
2. Експорт зерна, тис. т:					
- Україна	1 300,0	5 600,0	12 230,0	3 500,0	7 564,5
- Київська область	84,0	190,0	198,0	78,0	200,0
3. Частка експорту у валових зборах					
- Україна, %	5,3	14,1	31,6	17,3	18,01
- Київська область, %	6,0	12,0	11,0	6,0	8,64

* Розробка автора за матеріалами Держкомстату України.

Основним споживачем зернової продукції Київської області є ринок столиці та районні ринки. В межах Київської області на продовольчі потреби щорічно витрачається 300–400 тис. тонн зерна. Великі його партії завозяться до м. Києва з Київської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської областей на ВАТ „Київмлин” для виробництва борошна, круп та іншої продукції. Всього щорічно в Київ завозиться близько 900 тис. тонн продовольчого зерна. Частка експорту у валових зборах зерна в цілому по Україні у 2000 р. становила 5,3%, тоді як у 2001 – 14,1%, 2002 – 31,6%, 2003 – 17,3% і в 2004 році – 18,01%. Частка експорту у валових зборах зерна Київської області протягом 2000–2004 років становила відповідно 6%, 12%, 11%, 6% і 8,64%. Проте, певне зростання експорту з області не призвело до підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств, а навпаки – до втрат. Діючий механізм формування експорту зерна не пов’язується також з інтересами внутрішніх споживачів зерна. Тому потрібна принципово нова політика, насамперед, щодо забезпечення потреб внутрішнього ринку, а вже потім – зовнішньої торгівлі зерном. Перевагу в цій політиці слід надати захисту інтересів вітчизняного товаровиробника.

Держава протягом 1999–2004 років не створила ефективної системи і механізму регулювання доходів сільськогосподарських товаровиробників. Проте конкретні умови виробництва і фінансового забезпечення у більшості не залежать від самих виробників продукції. Державна система регулювання економічних відносин ще повністю залежить від державного бюджету, який неспроможний профінансувати галузі виробництва сільськогосподарської продукції. За такої ситуації зростає роль не лише держави, а й регіонів.

У третьому розділі „Перспективи нарощування експортних ресурсів зерна в Україні” обґрунтовано положення та основні напрями вдосконалення механізму нарощування і регулювання експортних ресурсів зерна, підвищення на цій основі економічної захищеності сільськогосподарських товаровиробників.

Дослідження показало, що для посилення розвитку зовнішньої торгівлі та створення передумов для виходу на міжнародні ринки необхідно впровадити такі заходи:

- створити чітку довгострокову програму розвитку і підтримки експорту, яка б обов’язково включала положення щодо зон експортного виробництва;
- напрацювати стабільні канали виходу на світові ринки, підвищити питому вагу експорту до 30% у валовому виробництві зерна в Україні;
- постійно складати прогностичні показники виробництва зерна, в тому числі експортного призначення. Вивчати попит і пропозицію, цінову кон’юнктуру на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- створити фонд стратегічних ресурсів;
- формувати склад та структуру експорту-імпорту, розширювати науково-технічні зв’язки з розвинутими країнами світу з метою підвищення наукоємності та конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

В організації зернового виробництва необхідно орієнтуватись на рівень розвинутих країн Європи, США, Канади. Для цього насамперед потрібно задіяти у виробничій сфері всі фактори, що забезпечують високий технологічний рівень виробництва. Частка торгівлі України з країнами ЄС, враховуючи ті держави, які приєдналися з 1 травня 2004 року, становить 45% аграрного зовнішнього обороту, з Росією – лише 18%. Україна повинна підтримувати ці два напрями зовнішньої торгівлі, а також нарощувати обсяги експорту зерна в країни Близького Сходу та Африки. При цьому слід орієнтуватися не на вивіз сировини, а на експорт продуктів переробки. При такому підході можна на порядок підвищити ефективність зовнішньої торгівлі.

Відповідно до прогностичних передбачень розвитку національної економіки до 2015 року, як показало дослідження, виникає об’єктивна необхідність у реструктуризації зовнішньоторговельної діяльності, і особливо ринку зерна, з метою нарощування обсягів експорту та зменшення імпортного постачання зерна. На даному етапі економіка знаходиться на підйомі, а тому зростатиме платоспроможний попит населення. Для нарощування обсягів експорту потрібно, щоб виробництво зерна зростало такими темпами, які б перевищували нарощування внутрішнього споживання. В програмах розвитку аграрного сектору виробництво зерна до 2015 р. повинно стабілізуватись на рівні 45–50 млн тонн, відповідно експортний ресурс становитиме 12–15 млн тонн з розрахунку на рік, або в 1,6 раза більше, ніж у 2003 році.

У комплексній програмі розвитку сільського господарства Київської області основна увага приділяється підвищенню культури землеробства як бази росту врожайності сільськогосподарських культур, в основному за рахунок додаткових вкладень праці і ресурсів. Відповідно до зазначених планів складено прогноз формування експортних ресурсів зерна в області на перспективу (табл. 6).

Таблиця 6.

Прогноз виробництва та експорту зерна в Київській області *

Показники	1998–2001	2002–2003	Прогноз	
			2004–2006	2015
Виробництво зерна з розрахунку на рік, тис. тонн (після доробки)	1424,8	1628,5	1995	2253
Посівна площа, тис. га	576,8	560	570	550
Урожайність, ц/га	24,7	25	30	40,9
Експортні ресурси зерна, тис. тонн	285,0	138,0	299,0	513,0

Виручка від експорту зерна, млн дол. США	24,4	26,7	35,9	58,6
Внутрішня ціна реалізації, грн/т	346,2	415,0	575,0	650
Собівартість, грн/т	214,8	239,5	264,5	289,9
Прибуток від реалізації, тис. грн	394,5	618,5	975,2	1131,0
Рівень рентабельності, %	62,0	73,3	117,0	124,0

*Розробка автора за даними Держкомстату.

Передбачається збільшити обсяги обігових коштів з розрахунку на 1 га озимої пшениці від 50 до 191 дол. США, ячменю – 139 дол. США, озимого жита – 182 дол. США, кукурудзи – 200 дол. За такого ресурсного забезпечення область гарантовано може одержувати озимої пшениці по 45–50 ц/га, ячменю – 40–45, озимого жита – 35–36, кукурудзи на зерно – 35–40 ц/га.

Рівень підтримки сільського господарства хоча і зростає останніми роками, але залишається на низькому рівні, що ускладнює конкуренцію вітчизняних товаровиробників із зарубіжними компаніями за український ринок. Державна підтримка АПК за 2000–2004 роки зросла від 255 млн грн до 5443 млн грн. Дослідженням визначено, що державна підтримка, особливо сільськогосподарських товаровиробників, сприяла підвищенню продуктивності праці, проте це не супроводжувалося відповідним зростанням оплати праці сільського населення. У 2000–2004 роках вона становила 114–219 грн щомісячно, що є самим найнижчим показником порівняно з іншими галузями економіки. Тому пропонується в структурі собівартості зерна питому вагу оплати праці підвищити від 10–12% до 20%. Однак ця пропозиція у більшості підприємств не може нині впроваджуватися через низьку цінову кон'юнктуру і недостатню державну підтримку зернового ринку.

Експорт є альтернативою, за несприятливих умов для збуту зернової продукції на внутрішньому ринку товаровиробники можуть шукати партнерів на зовнішніх ринках. І роботи це вони можуть через об'єднання сільськогосподарських підприємств – асоціації – некомерційні структури, основна мета яких – захист інтересів її учасників. Одним з найважливіших завдань діяльності асоціації є своєчасне забезпечення товаровиробників повною та достовірною інформацією про ринок, визначення на її основі стратегії і тактики роботи учасників з метою формування ринкового мислення і впевненості в майбутньому.

Короткострокове кредитування сільськогосподарських товаровиробників може бути ефективно реалізовано постачальницько-збутовою організацією – зерною компанією. Для забезпечення інтересів товаровиробників основним засновником цієї компанії, що володіє контрольним пакетом акцій, повинна бути асоціація товаровиробників зерна. Зернова компанія забезпечує господарства засобами виробництва в кредит та займається збутом виробленої сільськогосподарської продукції на вигідних умовах як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Гарантована реалізація поставленого товару за вищою ціною, гарантоване одержання коштів за продукцію, можливість ефективніше розпоряджатися своїми грошовими засобами – основні переваги, що будуть надаватися зерною компанією. Для забезпечення ефективного фінансового менеджменту зернової компанії, здійснення платіжних операцій та регулювання грошових потоків доцільно створювати розрахунковий центр.

Постачання сільськогосподарської техніки в економічних умовах, що склалися, може успішно здійснюватися через систему фінансового лізингу – ефективний інструмент довгострокового кредитування. Умови лізингу повинні бути вигідними для господарств і враховувати сезонність сільськогосподарського виробництва. Відмінною особливістю умов лізингового договору повинні стати: відсутність авансового платежу; довгостроковий термін лізингу не менше 5 років із періодичністю платежів один раз на рік; можливість розрахунку вищою продукцією через зернову компанію при дотриманні обов'язків щодо повернення лізингових платежів та відповідних санкцій.

Потрібно переглянути економічний механізм зовнішньоекономічної діяльності, відпрацювати заходи підтримки вітчизняних товаровиробників відповідно до вимог і умов СОТ. Експортно-імпортна діяльність держави має бути прозорою та здійснюватися не тільки в інтересах

окремих комерційних структур, а й, насамперед, в інтересах сільськогосподарського виробництва, АПК і держави в цілому.

В дисертації пропонується впровадження заходів щодо вдосконалення ринку зерна на державному та регіональному рівнях з урахуванням економічного захисту товаровиробників. Також розроблено пропозиції щодо нарощування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах. Багато в чому експортно-імпортна політика на ринку зерна буде залежати від того, в якій якості українські сільськогосподарські підприємства надалі інтегруватимуться у світові ринки, від етапності та послідовності переходу на принципи СОТ. На рівні кожного регіону спеціалісти АПК повинні опанувати ідеологію СОТ, її вимоги щодо кількісних і якісних параметрів, і відповідно до них здійснювати експортні операції.

ВИСНОВКИ

Проведене в дисертаційній роботі комплексне дослідження розвитку зернового господарства та формування експортних ресурсів зерна в Україні дозволило зробити та обґрунтувати висновки щодо формування експортних ресурсів зерна:

1. Дослідженням теоретичних проблем та принципів формування експортних ресурсів зерна на державному та регіональному рівнях встановлено, що протягом 2001–2004 років були прийняті важливі законодавчі акти щодо розвитку зернового виробництва, формування національного ринку зерна та його експортного потенціалу. Проте через недосконалість механізмів регулювання та відсутність фінансової бази в Україні продовжувалась практика нерегульованого та стихійного збуту зерна, яку пропонували трейдери, переважно іноземних країн.

2. Тенденції розвитку виробництва та формування експортних ресурсів зерна в Україні свідчать про нестабільність його виробництва та строкатість валових зборів: валовий збір зерна у 1990 році становив 51 млн тонн, а в 2003 – 20,3 млн тонн, що є найнижчим показником за всі роки незалежності України. Протягом 1991–1995 років експорт зернових по відношенню до загального обсягу реалізації зерна зріс до 34%, у 2001–2002 роках – до 64,2%, а темпи росту обсягів експорту в 2002 році зросли в чотири рази порівняно з 1990 роком.

3. У 2002 році при зростанні виробництва продукції фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників погіршився, замість прибутків більшість підприємств одержали збитки. Проявились негативні явища у сфері збуту продукції, посилилася тінізація зернового ринку, погіршилася структура товарної продукції, знизилась ціна на зерно. У 2003 році ситуація ускладнилась через несприятливі погодні умови та вищезазначені тенденції на ринку зерна, що призвело до зниження валового збору зерна. Експортна торгівля зерном стала нерегульованою, через що сільськогосподарські товаровиробники втратили в 2002 році понад 1 млрд грн потенційного доходу, а держава вимушена була імпортувати зерно.

4. Лібералізація цін на матеріально-технічні ресурси призвела до підвищення собівартості сільськогосподарської продукції. Рентабельність виробництва зерна від 45-80% у 2002 році знизилась до 19-24%, що свідчить про втрату доходів товаровиробників через низькі ціни на внутрішньому ринку зерна. Ефективність виробництва зерна знижується через використання його в якості натуральної оплати працівникам та сплати оренди землі, на що витрачається щорічно 20–29% товарного ресурсу. Тому за сприяння держави пропонується розгорнути на мікрорівні масштабну системну роботу щодо матеріально-технічного оновлення зернового виробництва, як основного фактора нарощування експортних ресурсів зерна, використовуючи механізми пільгового кредитування та лізингу.

5. Модернізація сільськогосподарського виробництва повинна сприяти зростанню доходів селян та підвищенню мотивації праці в сільськогосподарських підприємствах. Тому пропонується питому вагу заробітної плати у собівартості зернової продукції підвищити від 10%-12% до 20%. Цей захід дозволить збільшити заробітну плату сільськогосподарських працівників у два рази, що наблизить її до середнього міжгалузевого рівня.

6. Доцільно також за ініціативою підприємств, що виробляють зерно, створювати асоціації товаровиробників зерна і на їх основі засновувати спеціалізовані акціонерні компанії, які за

дорученням товаровиробників здійснювали б експортні операції із зерном та продуктами його переробки в інтересах безпосередніх виробників зерна.

7. У сфері нарощування експортних ресурсів зерна і зернопродукції та вдосконалення зовнішньої торгівлі пропонується здійснити такі заходи:

- захист вітчизняного товаровиробника на внутрішньому зерновому ринку та надання державної підтримки товаровиробникам під час здійснення експорту;
- стимулювати нарощування виробництва зернових ресурсів та здійснення експорту сільськогосподарської продукції і продовольства при задоволенні потреб внутрішнього ринку;
- збільшення нарощування виробництва зерна повинно супроводжуватися зростанням обсягів його переробки, це дасть змогу виходити на зовнішні ринки переважно з кінцевою продукцією, що суттєво підвищить ефективність експорту.

8. Державі належить брати активну участь у формуванні експортних ресурсів зерна. Для цього регіонам слід створювати експортні зони виробництва зерна, встановлювати для них обсяги виробництва та ціни, які б на 25% перевищували середні ціни на зерно по країні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Гордійчук А.В. Особливості функціонування зернового ринку столичного регіону // Агроінком. – 2001. – № 8–12. – С. 41–43.
2. Гордійчук А.В. Зернове господарство столичного регіону в контексті внутрішньої та зовнішньої торгівлі зерном // Економіка АПК. – 2002. – №12. – С. 122–128.
3. Гордійчук А.В. Страхування як засіб захисту сільськогосподарських товаровиробників // Економіка АПК. – 2004. – №2. – С. 84–87.
4. Гордійчук А.В. Стан формування та перспективи нарощування експортних ресурсів зерна в Україні // Агроінком. – 2004. – №11–12. – С. 56–59.

Участь у конференціях:

5. Гордійчук А.В. Підвищення ефективності виробництва та експорту зернових культур // Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. “Проблеми ефективності функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання” в Харківському державному технічному університеті сільського господарства. – Х.: ХДТУСГ, 2001 р. – С. 383–386.
6. Гордійчук А.В. Проблеми регулювання ринку зерна на регіональному рівні / Зб. наук. праць Луганського національного аграрного університету – Луганськ: ЛНАУ, 2002 р. – Т. I. – С. 459–463.
7. Гордійчук А.В. Особливості формування експортних ресурсів зерна в Київському регіоні / Зб. наук. пр. ІАЕ УААН. „Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК” – Ч. 1. – К.: ІАЕ УААН, 2001 р. – С. 291–295.

АНОТАЦІЯ

Гордійчук А.В. Формування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки” УААН, Київ, 2005.

У дисертації проведено науковий аналіз і теоретичне обґрунтування деяких положень і питань, пов’язаних з формуванням експортних ресурсів зерна та їх просуванням на світові ринки. В дослідженні обґрунтовано необхідність зміцнення основ ринкового механізму та підвищення ефективності функціонування зерновиробництва, вдосконалення системи внутрішньої та зовнішньої торгівлі зерном, що є одним із основних факторів економічного і соціального розвитку аграрної економіки.

Досліджуються форми і методи захисту товаровиробників та вдосконалення механізму фінансової державної підтримки зернового виробництва. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо нарощування виробництва зерна та його експортних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах і пошуку шляхів підвищення ефективності їх використання при здійсненні експортно-імпортних операцій. При цьому стимулювання нарощування виробництва ресурсів та експорту сільськогосподарської продукції і продовольства необхідно здійснювати без обмеження інтересів внутрішнього ринку.

Ключові слова: експортні ресурси, регулювання експортно-імпортних операцій, модернізація виробництва, економічний захист товаровиробників, продовольча безпека, експортні зони.

АННОТАЦІЯ

Гордийчук А. В. Формирование экспортных ресурсов зерна в сельскохозяйственных предприятиях. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. Национальный научный центр „Институт аграрной экономики” УААН, Киев, 2005 г.

В диссертации проведен научный анализ и теоретическое обоснование некоторых положений и вопросов, связанных с формированием экспортных ресурсов зерна и его продвижением на мировые рынки. В исследовании раскрывается необходимость усиления основ рыночного механизма и повышения эффективности функционирования зернопроизводства, усовершенствования системы внутренней и внешней торговли зерном, что является одним из основных факторов экономического и социального развития аграрной экономики.

В работе уточнена сущность понятия “экспортные ресурсы зерна”, принципы их формирования. Сущность понятия “формирование экспортных ресурсов зерна” определена как экономический процесс, который включает в себя: организацию производства определенного качества и вида зерна, структуру экспорта зерновых культур; определение объемов экспорта зерновых на основе балансового метода определения внутреннего спроса и предложения; определение структуры и направления экспорта зерновых на основе внешнего спроса и экономической целесообразности; экономическая поддержка и защита отечественных товаропроизводителей зерна со стороны государства. Выявлены тенденции формирования экспортных ресурсов зерна, их соответствие теоретическим основам рынка, возможностям их производства.

Исследование свидетельствует, что объемы экспорта зерна из Украины существенно выросли начиная с 2001 г. В 2001/2002 МГ его объемы составили 8,9 млн тонн, а доля в валовом производстве маркетингового года – 22,6%. В 2002/2003 МГ из Украины было экспортировано 10,5 млн тонн зерна при его валовом производстве 38,8 млн тонн. Характерно, что в 2002/2003 МГ экспорт был в четыре раза больше, чем в 1990 году, когда валовое его производство составило 51 млн тонн. Увеличение экспорта зерна в 2002/2003 МГ обусловлено не его перепроизводством, а сокращением затрат на корма и небольшим увеличением переходных запасов на начало 2003/2004 МГ по сравнению с предыдущим на 2,1 млн тонн. При этом полная информация относительно качества зерна, реализованного товаропроизводителями зерна и зернотрейдерами, отсутствует. Кроме того, известны случаи, когда продукция высшего качества экспортировалась по более низкой цене, чем менее качественная продукция. Как свидетельствуют расчеты, после двух урожайных 2001–2002 годов, даже с учетом экспорта, в Украине должно было остаться достаточное количество зерна для продовольственного рынка. Отсутствие механизмов, которые бы обеспечивали сбалансирование продовольственных ресурсов и регуляторное влияние на эти процессы со стороны государства, привели к серьезным недостаткам при формировании и использовании государственного резерва продовольственного зерна. В 2003 году Украина впервые импортировала значительное количество пшеницы, ржи и муки. В 2004 году такая политика привела к излишкам переходящих запасов на 2005 год.

Экспорт зерна из хозяйств Киевской области на протяжении 2000–2004 годов имел тенденцию к увеличению его объемов, хотя его доля в валовых сборах не всегда увеличивалась. В

2000 году объемы экспорта составили 84 тыс. тонн или 6% , в 2001 году – 190 тыс. тонн, что составляет 14,1% валовых сборов, 2002 – 198 тыс. тонн, или 11%, в неблагоприятном 2003 – 78 тыс. тонн, или 6%, 2004 году – 200 тыс. тонн, что составляет 8,64% валового сбора.

В диссертации обоснованы положения относительно механизма регулирования совокупного предложения зерна с использованием налоговых и бюджетных инструментов с использованием региональных особенностей зернового рынка. Разработаны научно обоснованные предложения относительно наращивания производства зерна и его экспортных ресурсов в сельскохозяйственных предприятиях, путей повышения эффективности их использования при осуществлении экспортных операций. Обоснованы принципиально новые положения по формированию экспортных ресурсов зерна в специализированных зонах его производства, которые основываются на стимулирующих мероприятиях в регионах, государственной поддержке и государственной закупке. Государству необходимо принимать активное участие в формировании экспортных ресурсов. Для этого необходимо в регионах организовывать экспортные зоны производства зерна, устанавливая для них объемы производства и цены, которые бы на 25% превышали средние цены на зерно по стране. Разработаны экономические предложения относительно согласования микро- и макроэкономических условий при формировании экспортных ресурсов и гибкой ценовой политики, залоговых цен, механизма интервенционного регулирования, сокращения количества посреднических структур в торговле зерном, удешевление процедур оформления документов на таможне. Предложена новая модель формирования экспортного потенциала зерна в сельскохозяйственных предприятиях.

Обоснованы предложения относительно экономической защиты товаропроизводителей зерна путем повышения удельного веса оплаты труда в себестоимости продукции с 11–12% до 20–25% за счет модернизации производства и уменьшения себестоимости выращивания зерна.

Ключевые слова: экспортные ресурсы, регулирование экспортно-импортных операций, модернизация производства, экономическая защита товаропроизводителей, продовольственная безопасность, экспортные зоны.

THE SUMMARY

Gordiychuk A.V. Formation of export grain resources in the agricultural enterprises. - Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a speciality 08.07.02 – agrarian economy and AIC. NSC „Institute of agrarian economy " UAAS. Kiev, 2005.

In the dissertation the scientific analysis and theoretical substantiation of some conceptual conceptions and questions connected to formation of the grain export potential and its advancement on the global markets is carried out.

In research the necessity of strengthening of the market mechanism bases and increase of the grain production efficiency, improvement of system internal and foreign grain trade as one of the key factors of economic and social development of agrarian economy is described.

In work the forms and methods of grain producers protection and improvement of the financial state support mechanism of agroindustrial manufacture are also investigated. The scientifically proved offers concerning escalating manufacture of grain and its export resources in the agricultural enterprises and search of ways of export-import transactions efficiency increase are developed.

Key words: export resources, regulation of export-import transactions, modernization of manufacture, economic protection of grain producers food safety, export zones.

Підписано до друку 16.08.2005. Формат 60*84¹/₁₆. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9 Обл.-вид.арк. 0,9 Тираж 100 прим. Зам. 71

Видання та друк – Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”
03127, м. Київ-127, вул. Героїв Оборони, 10

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2065 від 18.01.2005 р.